

Цепенюк Тетяна Олегівна

кандидат філологічних наук, доцент,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ПЕРЕКЛАД В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Глобалізація сучасного світу, стрімкий розиток технологій, мультилінгвальність та прагнення швидко долати мовні бар'єри у процесі міжкультурної комунікації стають основними причинами використання технологій штучного інтелекту (ШІ) як у повсякденному житті, так і в професійному. Впродовж останніх кількох років спостерігаємо швидкі темпи розвитку технологій генеративного ШІ. Міжнародні компанії працюють над удосконаленням уже відомих продуктів та розробкою нових, які б відповідали високим стандартам, були зручними у користуванні і доступними споживачу.

Індустрія перекладу не стоїть осторонь таких інновацій, які, можемо з упевненістю стверджувати, призведуть до революційних змін у сфері надання послуг усного і письмового перекладу та підготовки майбутніх перекладачів. Використання технологій ШІ для здійснення перекладу викликає занепокоєння і чимало запитань, як от: “Чи замінить ШІ перекладача-людину?”, “Чи може ШІ гарантувати якість і точність перекладу?”, “Які переваги та недоліки використання ШІ у процесі перекладу?”, “Чи є високоякісними і надійними дані, що використовуються ШІ?” тощо. Усе це стає підставою для організації і проведення панельних дискусій, конференцій, міжнародних форумів, де науковці, розробники, перекладачі-практики, власники перекладацьких компаній та педагоги намагаються знайти відповіді на ці запитання та виробити універсальний підхід до застосування технологій генеративного ШІ у перекладі. Так, нещодавно (6–8 листопада 2024 року) у Брюсселі (Бельгія) відбувся щорічний форум *Translating Europe Forum* під гаслом “Слова мають значення. Перекладачі в авангарді великих мовних моделей, термінології та ШІ-технологій”. Уже вкотре форум стає дискусійним майданчиком, де учасники обговорюють актуальні для галузі перекладу питання. Цьогоріч основними темами доповідей, серед інших, були технологічна компетентність перекладача, використання ШІ в усному та письмовому перекладі, використання ШІ для управління термінологією, ШІ та контроль якості, генеративний ШІ у продуктах проєкту Європейської комісії *Digital Europe Programme* (eTranslation, eBriefing, eReply), які використовуються у департаменті письмового перекладу Єврокомісії.

Розгляньмо основні інструменти, які використовують алгоритми ШІ, для здійснення усного та письмового перекладу. Але спочатку варто дати визначення цьому поняттю. *Штучний інтелект* (ШІ) – це технологія, яка дозволяє комп'ютерам і машинам імітувати діяльність людини: навчання, розуміння, вирішення проблем, прийняття рішень, творчість і автономію [4]. У письмовому перекладі ШІ найчастіше асоціюється із машинним перекладом, тобто перекладом, який здійснюється комп'ютером та відповідним програмним забезпеченням без участі людини. Найпопулярнішими такими продуктами є усім

відомі **Google Translate** та **DeepL**. **Google Translate** (Google Translator) – це продукт компанії Google, який дозволяє швидко та безкоштовно перекладати окремі слова, фрази, тексти та web-сторінки. Альтернативу йому становлять продукти компанії Microsoft **Microsoft Translator** або **Bing Translator**, які спочатку теж базувалися на моделі статистичного машинного перекладу (перекладач шукав у своїй базі даних найчастіше вживані варіанти перекладу). Згодом компанія вдосконалила продукт, і з 2016 року перекладач працює використовуючи алгоритм нейронного машинного перекладу (НМП), який здатний обробляти речення цілісно, що дозволяє враховувати контекст та синтаксичні зв'язки між словами. Переваги НМП включають плавніші переклади, що краще передають значення оригінального тексту, а також можливість швидкого навчання на нових даних, що сприяє постійному вдосконаленню системи. **Google Translate** та **DeepL** теж активно використовують НМП для забезпечення високоякісного перекладу багатьма мовами. **DeepL**, за твердженням розробника, є найточнішим у світі перекладачем, який гарантує точність перекладу, наближену до людської, забезпечує широку мовну підтримку (понад 30 мов), перекладає цілі документи зі збереженням оригінального форматування у файлах PDF, Word, пропонує декілька варіантів перекладу відповідно до потреб цільової аудиторії, підвищуючи цим ефективність комунікації, та гарантує найвищий рівень захисту даних. Нещодавно компанія представила також автоматичний генератор глосаріїв, однак українська мова поки що недоступна [1]. 15 листопада 2017 року Європейська Комісія запустила безкоштовний онлайн-сервіс **eTranslation**, який працює за алгоритмом НМП, на заміну MT@EC, що працював із використанням статистичного алгоритму. Онлайн сервіс було розроблено у рамках проєкту [*Digital Europe Programme*](#), він є безкоштовним для громадських установ, малого та середнього бізнесу, освітніх закладів та неурядових організацій. Програма перекладає з та на будь-яку офіційну мову ЄС, а також включає арабську, китайську, ісландську, японську, норвезьку, російську, турецьку та українську мови. Відмінною рисою є те, що онлайн-перекладач пропонує обрати один зі стилів (domains) перекладу: EU Formal Language, General Text, Court of Justice case Law, Finance, IP Case Law та Public Health. Як стверджують розробники, якість перекладу є доволі сирою і потребує подальшого редагування. Для користувачів з України необхідна реєстрація [3]. Доступними на ринку є також програма **iTranslate**, яку створила компанія Sonico Mobile, та **Linguee** – онлайн-сервіс для перекладу окремих слів і коротких речень, створений у 2009 році. Характерною ознакою цього продукту є те, що для кожного перекладу він показує приклади використання наведених фраз в інтернет-публікаціях. Як інструмент міжмовного перекладу доволі часто використовується й **ChatGPT**. На відміну від традиційних інструментів перекладу, чат-бот ШІ є дуже гнучким, адже йому за допомогою підказок можна дати чіткі параметри перекладу: врахувати особливості цільової аудиторії, культурні конотації та регіональні відмінності у значеннях слів, зберегти стиль оригінального тексту, адаптувати текст перекладу під певні вимоги, запропонувати скорочений переклад тощо.

Завдяки динамічному розвитку ШІ значних змін зазнала також сфера усного перекладу. Ще донедавна послідовний та синхронний переклад був виключно прерогативою досвідчених перекладачів, а сьогодні він дедалі частіше доповнюється ШІ. Ці системи здатні забезпечувати миттєвий переклад у різних ситуаціях, як от міжнародні конференції або служби екстреної допомоги. Сучасні системи ШІ для перекладу можуть відтворювати такі нюанси мовлення, як тон, ритм, акцент і інтонація. Користувачі можуть завантажувати зразки голосу, що дозволяє ШІ генерувати текст як оригінальною мовою, так і іншими мовами, надаючи можливість налаштування чіткості та стилю. Хоча вони ще потребують вдосконалення, ШІ виступає цінним інструментом для усунення мовних бар'єрів у реальному часі. Розгляньмо декілька інструментів ШІ для синхронного перекладу. За версією сайту www.forasoft.com, найпопулярнішими інструментами є **Boostlingo AI Pro**, **Clevercast**, **Wordly.ai**, **DeepL** та **InterpretBank**. Ці інструменти забезпечують переклад в реальному часі, створюють субтитри та перетворюють усне мовлення у текст під час вебінарів, конференцій та інших дистанційних заходів. Вони легко інтегруються з популярними платформами Zoom, Webex і Microsoft Teams для забезпечення безперебійної багатомовної комунікації. Функція синхронного перекладу доступна також у додатку **Google Translate**. Натиснувши кнопку Transcribe, користувач отримає у реальному часі переклад усного мовлення у вигляді тексту. Схожі функції мають також **You Tube** і **Power Point Presentation**. Намагаючись вийти на ринок усного перекладу, компанія DeepL представила новий продукт **DeepL Voice** – рішення для проведення віртуальних зустрічей кількома мовами і перекладу в режимі реального часу. DeepL пропонує це рішення у двох варіантах – **Voice for Meetings** і **Voice for Conversations** [1]. Зараз триває їх бета-тестування. У січні 2024 року компанія Kudo оголосила про випуск програми голосового перекладу **Kudo AI**. Інструмент ще потребує доопрацювання задля усунення недоліків, як от затримки перекладу у разі швидкого мовлення. Водночас розробники стверджуються, що **Kudo AI** ніколи не зможе замінити перекладача-людину, бо тільки досвідчений лінгвіст здатний розуміти аудиторію так, як це не може зробити машина. Тільки він може визначати значення за інтонацією, розуміти сарказм і вносити зміни та корективи в процесі роботи [2]. Заслужовує на увагу також продукт компанії Vasco **Vasco Translator V4** – голосовий перекладач на понад 100 мов світу. Його також можна використовувати для перекладу тексту на фотографіях, спілкування у чатах та роботи зі словами у текстовому перекладачі.

Безумовно, що всі згадані вище та інші ШІ інструменти мають як переваги так і недоліки. До переваг можемо віднести: швидкий результат; невисоку вартість; безперервний доступ; миттєве розуміння; масштабність.

Разом з тим варто сказати і про їхні недоліки: врахування контексту; труднощі в роботі з рідкісними мовами; питання безпеки; залежність від технічної інфраструктури; відсутність розуміння емоцій; обмежену адаптивність до нестандартного використання мови; етичні міркування та упередженість.

Усе це свідчить про те, що ІІІ у найближчому майбутньому не зможе повністю замінити перекладача-людину. Останньому радше доведеться навчитися співпрацювати з інструментами ІІІ і використовувати їх при підготовці до перекладу, укладанні глосаріїв, управлінні термінологією. Перекладач, вочевидь, займатиметься не самим перекладом, а постредагуванням машинного перекладу задля досягнення високої якості кінцевого продукту. Важливо наголосити на тому, що в освітніх програмах з підготовки майбутніх перекладачів слід запровадити курси для формування у них відповідних компетентностей. Не варто боятися, що ІІІ замінить перекладача, його замінить інший перекладач, який вміє користуватися ІІІ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голосові переклади в режимі реального часу для міжнародної співпраці: веб-сайт. URL: <https://www.deepl.com/uk/products/voice> (дата звернення: 15.11.2024).
2. Andrew Warner. KUDO showcases AI-powered speech-to-speech translation tool at launch event. *Multilingual*: веб-сайт. URL: <https://multilingual.com/kudo-ai-launch-event/> (дата звернення: 15.11.2024)
3. eTranslation. The European Commission's Machine Translation system: веб-сайт. URL: https://commission.europa.eu/resources-partners/etranslation_en?prefLang=uk (дата звернення: 15.11.2024).
4. What is artificial intelligence (AI)? веб-сайт. URL: <https://www.ibm.com/topics/artificial-intelligence> (дата звернення: 15.11.2024).

Черноватий Леонід Миколайович

*доктор педагогічних наук, професор,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ОНЛАЙНОВОГО КОНТРОЛЮ УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Це повідомлення розглядає проблему забезпечення оптимального співвідношення технології та людини в процесі формування фахової компетентності майбутніх перекладачів. Наявні розвідки у цій сфері засвідчують *актуальність* цього питання, хоча й демонструють певну варіативність у підходах до її вирішення. Зокрема порівняльні дослідження ефективності машинного перекладу (МП), з одного боку, та перекладачів, з іншого, дали суперечливі результати, діапазон яких варіювався від безумовної переваги антропогенного (породженого людиною) перекладу над машинним [3] до тези про більшу ефективність пост-редагування останнього [4], а між цими крайніми точками зору знаходяться автори, які не знайшли суттєвої різниці між ними [2], та ті, що пропонують ідею транс-антропогенного перекладу, що виходить за межі суто антропогенного і додатково включає інформаційно-комунікативні технології, які, проте, розширюють можливості перекладача, а не маргіналізують його [1].